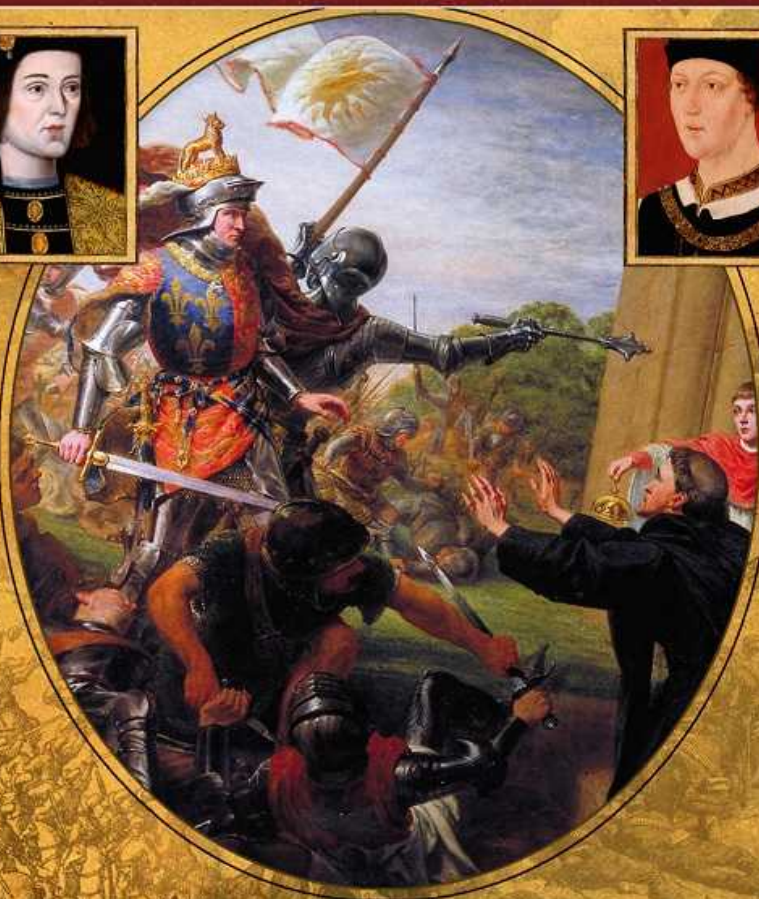

POLOZAPOMENUTÉ VÁLKY

PAVEL VODIČKA

VÁLKY RŮŽÍ

STŘET LANCASTERŮ A YORKŮ 1455-1485

VÁLKY RŮŽÍ

STŘET LANCASTERŮ A YORKŮ 1455-1485

PAVEL VODIČKA

VÁLKY RŮŽÍ

STŘET LANCASTERŮ A YORKŮ 1455-1485

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF ŽČU, Katedra historických věd)

prof. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (Ústav historických věd,
Univerzita Pardubice)

Copyright © Pavel Vodička, 2021

Cover © Jiří Arbe Miňovský, 2021

Drawings © Martin Ďásek, 2021

Photos © Wikimedia Commons, 2021

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2021

ISBN 978-80-278-0013-1 (print)

ISBN 978-80-278-1035-2 (ePub)

ISBN 978-80-278-1036-9 (mobi)

ISBN 978-80-278-1037-6 (pdf)

OBSAH

Prolog	7
Rajská zahrada Plantagenetů	10
Uchvatitelé a ochránci koruny	36
Dědicové trůnu	110
Triumf bílé růže	150
Soumrak domu Yorků	251
Splynutí dynastií	312
Epilog	344
Rodokmeny	350
Chronologie vybraných událostí	355
Prameny a literatura	362
Rejstřík	371

VÁLKY RŮŽÍ 1455-1485

mapa významných bitev

Wakefield
1460

místo a datum bitvy

0 50 100 km

PROLOG

Ráno 27. května 1541 stanula na popravišti v Toweru Margaret Pole, hraběnka ze Salisbury. Její popravu můžeme považovat za symbolickou tečku za tak zvanými válkami růží, které sužovaly Anglii ve druhé polovině 15. století. Otcem Margaret Pole byl George, vévoda z Clarence, popravený na rozkaz svého bratra krále Eduarda IV. (1461–1483) a údajně utopený v sudu malvazu. Margaretin mladší bratr Edward, sedmnáctý hrabě z Warwicku, strávil většinu svého života v Toweru, načež byl v listopadu 1499 po nezdařeném pokusu o útěk popraven. V lednu 1539 katova sekera ukončila život jejího nejstaršího syna Henryho Polea, barona Montagua.

Jak vidno, Margaret Pole prožila dlouhý život provázený mnoha vzestupy i pády. Dvacet pět let se pyšnila titulem hraběnky ze Salisbury a jistou dobu patřila mezi nejbohatší vlastníky půdy v Anglii. Proslula rovněž svou zbožností a oddaností katolické církvi. Ačkoli jí bylo „pouhých“ šedesát sedm let, někteří pozorovatelé odhadovali její věk na devadesát.¹ V květnu 1539 však přišla o veškerá práva a majetek, neboť se údajně „dopustila odporné a hnusné velezrady“ vůči svému bratranci Jindřichu VIII.

¹ CSP, Spain: June 1541, item 166, [online], [cit. 2020-05-24], URL: <<https://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/spain/vol6/no1/pp329-334>>.

Tudorovi (1509–1547). Skutečnost, že pro takové obvinění neexistovaly prakticky žádné důkazy, nehrála roli. Trest za velezradu znamenal v obvyklém případě smrt, vykonání rozsudku záviselo pouze na panovníkovi. Během doby, kterou musela Margaret Pole strávit v Toweru, ale nijak nestrádala. „Cela“ připomínala spíše komfortní apartmá. O její potřeby pečovalo služebnictvo, mohla si dopřát vybraných pokrmů a luxusního ošacení. Náklady na garderobu za posledních šest měsíců v internaci činily více než patnáct liber, což představovalo ekvivalent přibližně dvou ročních platů tehdejšího řemeslníka. Nikdo jí nebránil v korespondenci s přáteli a příbuznými.² Královská spravedlnost však nakonec dostihla i Margaret Pole.

Skutečnost, že král vydal příkaz k vykonání rozsudku, sdělili hraběnce pouhou hodinu předtím, než se ocitla na popravišti. Eustace Chapuys, císařský vyslanec u londýnského dvora, konstatoval, že díky tomu prožila hluboký „otřes“, neboť „netušila, z jakého zločinu ji viní, ani si nebyla vědoma rozsudku, jaký nad ní vynesli“. Margaret Pole se krátce pomodlila, poklekla a položila hlavu na popravčí špalek. Vykonáním rozsudku byl pověřen muž, jenž zastupoval hlavního popravčího. Naneštěstí neměl zkušenosti ani fyzické předpoklady k tomu, aby svůj úkol náležitě splnil. Chapuys ho posléze označil za „ubohého packala“.³

Profesionální kat by odsouzencovu hlavu setnul jediným úderem. Margaretin popravčí ale nezasáhl její krk. Ostří sekery dopadlo na obnaženou šíji, takže zůstala i nadále při vědomí. Druhý pokus se rovněž nezdařil, protože kat opět minul. Teprve poté, co několika dalšími údery doslova odsekal hlavu od těla, bylo královské vůli

² PIERCE, H., *The Life, Career and Political Significance of Margaret Pole, Countess of Salisbury 1473–1541*, Bangor 1996, kap. 8.

³ CSP, Spain: June 1541, item 166, [online], [cit. 2020-05-24], URL: <<https://www.british-history.ac.uk/cal-state-papers/spain/vol6/no1/pp329-334>>.

učiněno zadost. „Bůh buď milostiv její duši,“ uvedl Chapuys ve své depeši, „vždyť se jednalo o jednu z nejúctyhodnějších a nejmravnějších žen, která si zcela jistě nezasloužila tak potupnou smrt.“⁴

Život posledního příslušníka rodu Yorků, jenž přežil nelítostný boj o královskou korunu, skončil přinejmenším za stejně pohnutých okolností jako životy jeho předků a příbuzných. Jakkoli někteří současníci vnímali okolnosti popravu Margaret Pole za pohoršující, ovšem Jindřich VIII. nemínil tolerovat žádné projevy odporu vůči koruně, zvláště pokud se jednalo o příslušníky rodu, jenž měl teoretický nárok na anglický trůn.

⁴ Tamtéž.

RAJSKÁ ZAHRADA PLANTAGENETŮ

V roce 1466 Gabriel Tetzl z Grafenbergu a Norimberku, významný norimberský měšťan a obchodník, jenž doprovázel české poselstvo krále Jiřího z Poděbrad, popsal Anglii jako „zahradu obestřenou mořem“. Italský učenec Polydore Vergil obdivoval „rozkošná údolí, příjemné, vlnící se kopce, lesy, louky, obdělávanou půdu a velké množství vody prýšící na každém kroku. [...] Je to skutečně nádherná věc, spatřit tisíc nebo dva tisíce krotkých labutí na řece Temži. Bohatství Anglie je větší než jakékoli jiné země v Evropě. Neexistuje žádný hostinec, jakkoli jsou malé nebo skromné, kde neservírují pokrmy a nápoje na stříbrných talířích a číších.“⁵ „Anglie,“ napsal Pietro del Monte, papežský notář u dvora Jindřicha VI. (1422–1461), patří mezi „velmi bohaté země, oplývá zlatem a stříbrem a mnoha jinými cennými věcmi, blahem a potěšením.“ William Shakespeare pak zahršil apoteózu ostrovního království z konce 14. století tím, že ho připodobnil k „jinému Edenu, druhému ráji“.⁶

Rajská zahrada v Shakespeareově podání začala chřadnout poté, co se otrásl jeden ze základních pilířů tehdejšího společenského řádu spočívající v nedotknutelnosti krále. Trůn, který náležel

⁵ WEIR, A., *Lancaster and York, The Wars of the Roses*, London 1995, s. 1.

⁶ SHAKESPEARE, W., *The Life and Dead of Richard the Second*, [online], [cit. 2020-07-31], URL: <<http://shakespeare.mit.edu/richardii/full.html>>.

Richardovi II., legitimnímu dědici trůnu z dynastie Plantagenetů, uchwátíl Henry Bolingbroke, pozdější Jindřich IV. (1399–1413). Prokletím králů se stala jejich slabost či neschopnost vládnout moudře a spravedlivě. Zatímco panovník zůstával hříčkou v rukou mocných, zemi zachvátily anarchie a válka, Londýn několikrát vydrancovala lůza, državy ve Francii byly nenávratně ztraceny. Lancasterové a Yorkové zaslepení touhou po královské koruně rozpoutali bratrovražedný boj, jenž ohrožoval samotné základy blaha a prosperity Anglie.

* * *

Kořeny konfliktu, který vešel ve všeobecné povědomí jako války růží, musíme hledat již v době, kdy angličtí králové z dynastie Plantagenetů třímali moc pevně ve svých rukou. Eduard III. (1327–1377) představoval v mnoha ohledech ztělesněný ideál křesťanského panovníka – vysoký, pohledný muž s ostrými rysy a dlouhými vlasy a bradkou. Narodil se v roce 1312 a ve věku čtrnácti let ztratil otce, Eduarda II., jenž byl svržen z trůnu a zavražděn. Rok poté, co se ujal vlády, pojal za manželku Philippu z Hainaultu, jež mu porodila třináct dětí. Panovníkovy občasně zálety nezanechaly prakticky žádnou stopu na jinak šťastném manželství, které trvalo téměř čtyřicet let. Eduard III. měl sice prudkou povahu, ale královna dokázala svého muže přimět k umírněnosti, jak dokládá případ zajatých obránců Calais.⁷ Eduard III. trávil svůj čas mimo jiné v mnoha rezidencích, které nechal zvětšit a zkrášlit. Poměry panující na jeho dvoře byly ztělesněním ideálů rytířství. Panovník choval hlubokou úctu zejména ke sv. Jiří, patronu Anglie, a proto podporoval jeho kult. V roce 1348 založil Podvazkový řád, jenž zasvětil ochránci ostrovního království.

⁷ Calais padlo roku 1347 po dlouhém obléhání, načež Eduard III. hodlal popravít zajaté měšťany. Na královninu přímmluvu je omilostnil.

VÁLKY RŮŽÍ

Eduard III. byl ale především válečník. V roce 1338 jej znepokojily vpády Francouzů na území vévodství Akvitánského, jež patřilo k plantagenetovským državám ve Francii a současně představovalo významný zdroj korunních příjmů. Ve snaze ochránit anglické zájmy na kontinentě vznesl nárok na francouzskou korunu. Král se rozhodl uplatnit svá dědická práva, neboť vystupoval jako legitimní potomek své matky Isabelly Francouzské, sestry krále Karla IV. Kapeta (1322–1328). Systém následnictví ve Francii ovšem vycházel z takzvaného sálského zákona (*Lex Salica*), jenž upíral dědická práva ženám. Francouzská šlechta navíc netoužila předat korunu do rukou anglického panovníka, a proto po smrti posledního kapetovského krále Karla IV. získal trůn Filip VI. (1328–1350), jenž byl příslušníkem vedlejší kapetovské větve, domu Valois.

Jelikož ani jedna ze stran nehodlala ze svých nároků slevit, rozhořel se konflikt, který později vešel ve známost jako stoletá válka. Eduard III. měl nesporný vojevůdcovský talent, neboť Angličané pod jeho velením dosáhli několika významných vítězství, v červnu 1340 v námořní bitvě u Sluys, o šest let později u Kresčaku a v září 1356 u Poitiers. Vojenská vítězství, v nichž se projevila převaha anglických lučištníků nad francouzskou pěchotou i těžkou jízdou, ale nezaručovala trvalou udržitelnost všech zisků. Smlouva z Brétigny, uzavřená v roce 1360, ukončila první fázi stoleté války. Anglický král se vzdal nároků na francouzskou korunu a Flandry. Po relativně krátkém období míru však boje propukly znovu. Když v roce 1377 Anglický král umíral, Angličané ovládali vyjma vévodství Akvitánského pouze pět měst a Calais včetně blízkého okolí, oblasti známé jako Pale.

Za jeho kralování Anglie prožívala období vnitřní stability. Parlament rozdělený na Dolní sněmovnu a Sněmovnu lordů zasedal víceméně pravidelně. Jeho autorita postupně sílila, neboť se jednalo o jedinou instituci, jež mohla ovlivňovat výši daňového zatížení. Hlavní úloha zákonodárného sboru spočívala v odhlasování výběru

daní, což ovšem neprobíhalo vždy podle panovníkových představ. V roce 1345 vznikly v Londýně stálé soudní tribunály, jejichž členové již nedoprovázeli krále na jeho cestách po království. O devět let později byl ustaven institut tzv. smírčích soudců (*Justices of Peace*), zpravidla se jednalo o gentlemeny dobré pověsti. V následujícím roce pak angličtina nahradila francouzštinu jako úřední jazyk při soudním jednání. Díky relativní prosperitě obchodu a rozvoji vzdělání se taktéž emancipoval měšťanský stav. Panovník byl patronem mnoha umělců, spisovatelů a architektů. Anglickou literaturu 14. století obohacovaly významné osobnosti, například Richard Rolle, Geoffrey Chaucer, John Gower a William Langland.

* * *

Eduard III. zemřel v roce 1377 a zanechal po sobě pět synů, kteří se dožili dospělosti. Každý z nich získal titul vévody a uzavřel sňatek s některou z dědiček předních šlechtických rodů v Anglii. Jejich potomci se stali mocnými aristokraty s královskou krví a v následujících generacích nakonec svedli boj o trůn samotný. Ostrovní království se tak skutečně stalo „lůnem těhotným slavnými králi“. ⁸ Ačkoli je snadné kritizovat Eduarda III. za to, že svěřil příliš velkou moc do rukou svých dětí, panovník se jen snažil svým potomkům zajistit důstojnou existenci. Na druhé straně sňatková politika Eduarda III. zajistila koruně silný mocenský vliv a v tehdejší době byla považována za velmi úspěšnou. V roce 1377 Adam Houghton, biskup ze St. Davids, v úvodní řeči vyzdvihl soudržnost královské rodiny: „Každý křesťan sní o takovém králi a jeho potomcích, neboť díky nim Anglie vzkvétá jako nikdy předtím.“ ⁹

⁸ SHAKESPEARE, W., c. d.

⁹ Parliament Rolls of Medieval England, Edward III: January 1377, [online], [cit. 2019-08-20], URL: <<https://www.british-history.ac.uk/no-series/parliament-rolls-medieval/january-1377>>.

VÁLKY RŮŽÍ

Eduardův nejstarší syn, Edward z Woodstocku, princ z Walesu (1330–1376), si vysloužil přízvisko „Černý princ“. Ve věku šestnácti let získal rytířské ostruhy v bitvě u Kresčaku a v následujících letech se stal všeobecně uznávaným nejlepším rytířem křesťanstva. Přezdívka vycházela z barvy jeho brnění, případně z prudkých změn v jeho náladovosti. V pozdějších letech, pronásledován zdravotními problémy, však zanechal nepěknou skvrnu na jeho jménu masakr nevinných měšťanů v Limoges. „Černý princ“ zemřel o rok dříve než jeho otec, přičemž zplodil pouze jednoho dědice, devítiletého Richarda z Bordeaux, jenž nakonec zdědil královskou korunu. Je ironií dějin, že syn plodného Eduarda III. po sobě zanechal toliko jediného mužského potomka, což bylo za daných okolností jednou z příčin krize, která vedla k takzvaným válkám růží o půl století později.

Druhý syn Eduarda III. Lionel z Antverp, vévoda z Clarence (1338–1368), se výhodně oženil s Elizabeth de Burgh, dědičkou anglo-irského hraběte z Ulsteru a vnučkou Jindřicha III. (1207–1272). Elizabeth zemřela v roce 1363. Jejich jediným potomkem se stala Philippa z Clarence (1355–1381). Po smrti své ženy Lionel pojal za manželku dceru milánského vévody Jolantu Visconti, která však zemřela za nevyjasněných okolností šest měsíců po svatbě, je možné, že se jednalo o otravu. Díky sňatku s Elizabeth de Burgh vévoda získal titul hraběte a rodové pozemky de Burghů v Ulsteru. V Irsku ale panoval chaos, a tudíž se lze oprávněně domnívat, že správu svého dědictví vykonával spíše formálně. Přesto položil základy těsných vztahů s anglo-irskou šlechtou, z nichž profitovali jeho potomci.

Lionelova dcera Philippa se provdala za Edmunda Mortimera, třetího hraběte z March (1352–1381). V roce 1363, po smrti své matky, získala rovněž titul hraběnky z Ulsteru. V pozdějších letech Yorkové vznesli nárok na korunu právě skrze Philippu z Clarence, která byla jediným potomkem Lionela, vévody z Clarence. Jádro

jejich argumentace spočívalo v tvrzení, že smrt bezdětného Richarda II. uvolnila cestu na trůn Lionelovým potomkům.

Mortimerové patřili k aristokratům s rozsáhlým pozemkovým majetkem a politickým vlivem na pomezí Anglie a Walesu, v oblasti známé jako Welsh Marches. Mezi jejich hlavní sídla patřily hrady Wigmore a Ludlow. Dovednou sňatkovou politikou postupně rozšiřovali rodový majetek. Na sklonku 14. století patřili k nejmocnějším rodům ve výše uvedené oblasti. Další nemovitosti vlastnili na území Irska, Dorsetu, Somersetu a v oblasti East Anglia. Rekonstruovali a rozšířili hrad Ludlow, zejména vybudováním velkého počtu obytných komnat, které jsou považovány za mimořádně zdařilé příklady pozdně středověké architektury.

Edmund Mortimer se po otcově smrti stal ve věku osmi let třetím hrabětem z March. V roce 1379 byl jmenován místokrálem Irska (*Lieutenant of Ireland*), stejný titul získalo i několik jeho potomků. Ačkoli úřad místokrále vykonával pouze tři roky, podařilo se mu dosáhnout pozoruhodných úspěchů, ale v prosinci 1383 zemřel.

Třetím synem Eduarda III. byl John z Gauntu (1340–1399), jenž získal titul vévody z Lancasteru skrze sňatek se svou vzdálenou sestřenicí Blanche, velmi movitou dědičkou domu Lancasterů. Titul prvního hraběte z Lancasteru získal Edmund Crouchback, druhý syn Jindřicha III. ve 13. století. Vévodství Lancaster bylo palatinátem, správním centrem s významnou mírou autonomie.

John z Gauntu byl vysoký, štíhlý, nesmírně bohatý, hrdý a také velmi ambiciózní muž, jenž udržoval vlastní dvůr organizovaný podobně jako královská domácnost. Jeho doprovod čítal 500 osob. Vévoda vlastnil rozsáhlý majetek v Anglii i ve Francii, třicet hradů a velký počet jiných rezidencí. V případě potřeby mohl svolat početné ozbrojené oddíly složené ze svých nájemců. Gauntovým oblíbeným palácem byl londýnský Savoy, jenž svou nádherou

VÁLKY RŮŽÍ

do značné míry konkuroval Westminsteru, ale během rolnického povstání roku 1381 byl vypálen. Rád se zdržoval také v Kenilworthu ve Warwickshire, který si oblíbili jeho potomci.

Královský potomek našel zálibu ve dvorských ceremoniálech a úzkostlivě dodržoval rytířské zákony. Jako kultivovaný šlechtic miloval knihy, stal se patronem Geofreyho Chaucera a oblíbil si turnajová klání. Důstojný, zdrženlivý a obezřetný při konverzaci, mírumilovný muž, jenž zřídkakdy volal po pomstě, ochránce svých nájemců. Projevoval milosrdenství i vůči zločincům, kteří toužili po svobodě, a přispíval na nemocné leprou, kteří přežívali na okraji středověké společnosti.

Třebaže bojoval v řadě válek, John z Gauntu nikdy nedosáhl žádného přesvědčivého vítězství. Zůstával tak ve stínu svého otce a nejstaršího bratra, neboť postrádal aureolu hrdiny. V sedmdesátých letech 14. století se navíc v Anglii stal velmi nepopulárním, protože vzhledem ke zdravotním problémům svého otce a „Černého prince“ vykonával *de facto* úřad regenta. Jeho odpůrci mu vyčítali především ztrátu některých území ve Francii. Vévodovo bohatství a vliv bylo trnem v oku mnoha současníkům. Po smrti „Černého prince“ dokonce kolovaly pověsti, že hodlá uchvátit trůn. Ve skutečnosti se jednalo o pouhé pomluvy, neboť po nástupu Richarda II. (1377–1399) na královský trůn, okázale demonstroval loajalitu ke koruně. Vévoda považoval za svou povinnost chránit panovníkovy zájmy, což prokázal v době nezletilosti Richarda II. Na druhé straně získal rozhodné odpůrce v církvi, která mu nikdy neodpustila sympatie projevované Johnu Wycliffovi.

Richard II. spoléhal na svého strýce ještě v devadesátých letech 14. století. Benediktinský mnich Thomas Walsingham ho považoval za vzácného a králi oddaného muže. Chaucer, jehož švagrová se stala Gauntovou třetí ženou, označoval svého patrona za „neobyčejně dovedného a uvážlivého“, zatímco Froissart jej popsals jako „moudrého

a vynalézavého“. Chaucer tvrdil, že Gauntova první žena, Blanche z Lancasteru, byla krásná zlatovlasá, vysoká žena ladných tvarů, která uměla číst i psát, což bylo v její době neobvyklé. Ačkoli porodila svému muži osm dětí, pouze tři se dožily dospělosti. Philippa, jež se provdala za portugalského krále Jana I., Elizabeth, která se stala chotí Johna Hollanda, prvního vévody z Exeteru. Třetím přeživším potomkem, a také nejdůležitějším, byl Henry Bolingbroke, Gauntův dědic. Blanche zemřela během morové epidemie v roce 1369.

John z Gauntu se nicméně oženil podruhé, tentokrát s Constance Kastilskou (1354–1394), k čemuž ho vedly politické důvody, zejména snaha získat královskou korunu. Jejich syn Jan sice zemřel předčasně, ale dcera Kateřina se provdala za kastilského krále Jindřicha III. Dne 13. ledna 1396 v katedrále v Lincolnu se vévoda oženil potřetí.¹⁰ Tentokrát tak učinil z lásky, neboť jeho ženou se stala Katherine Swynfordová, kterou miloval nejméně čtvrt století. Jednalo se o dceru šlechtice z Guienne a vdovu po siru Hughovi Swynfordovi, jenž zemřel během válečného tažení ve Francii v roce 1372. Kateřině bylo v té době již 66 let. Vévodovu pozornost si získala poté, co ji zaměstnal jako guvernanku svých dcer, které mu porodila jeho první manželka. Na základě informací z neověřených zdrojů se stali milenci rok před smrtí Blanche z Lancasteru.¹¹ Od roku 1378 vévoda, toho času ženatý s Constance Kastilskou, žil údajně v hřích se svou milenkou.¹² Poté, co vypukla rolnická vzpoura v roce 1381, však Kateřina oficiálně opustila vévodovy služby a nadále žila na svých statcích v Lincolnshire a Nottinghamshire, které jí John

¹⁰ Constance Kastilská zemřela 24. března 1394 v Leicesteru.

¹¹ BRERETON, G. (ed.), *The Chronicles of Froissart*, Harmondsworth 1968, s. 418, [online], [cit. 2019-07-24], URL: <<https://archive.org/details/chroniclesoffroi00froi/page/418/mode/2up>>.

¹² CLARK, G. J. (ed.), *The Chronica Maiora of Thomas Walsingham*, Woodbridge 2005, s. 168.

VÁLKY RŮŽÍ

z Gauntu daroval. Její ústup z veřejného života byl údajně pokáním, jež učinil vévoda v důsledku ztrát při potlačování rolnické vzpoury, které vnímal jako projev Boží nelibosti. Skutečností zůstává, že Katherine Swynfordová až do své smrti vystupovala na veřejnosti velmi důstojně, jak se ostatně očekávalo od dámy jejího postavení.

Děti z Gauntova třetího manželského svazku získaly přídomek Beaufort podle hradu, který do roku 1369 vévoda vlastnil v Champagne. V pozdější době hrály významnou roli v anglické politice. Nejstarší John Beaufort se stal zakladatelem rodu Beaufortů, vévodů ze Somersetu a posléze královského domu Tudorovců.¹³ Druhý syn Henry, jenž vystudoval práva v Cáchách, Cambridgi a Oxfordu, poté vstoupil do církevních služeb, získal hodnost kardinála a prosadil se jako jeden nejvlivnějších politiků své doby. Třetí syn Thomas se stal vévodou z Exeteru a aktivně se podílel na vojenském tažení proti Francouzům za vlády Jindřicha V. (1386–1422), zatímco Joan, jediná dcera, se provdala za mocného Ralpa Nevillea, prvního hraběte z Westmorlandu, a stala se v pravém smyslu slova matkou početného rodu Nevilleů.

Čtvrtým synem Eduarda III. byl Edmund z Langley, vévoda z Yorku (1341–1402), nerozhodný muž poněkud omezených schopností, který postrádal ambice a energii svých bratrů. Ačkoli jej současníci popisovali jako hezkého muže, měl výrazně ustupující čelo a nápadně vyčnívající spodní čelist. Při bližším ohledání jeho pozůstatků vyšlo najevo, že utrpěl řadu zranění, přičemž žádné nebylo na zádech. V zásadě tak lze říci, že pokud Edmund postrádal inteligenci, rozhodně nepatřil mezi zbabělce na bitevním poli. Jeho dlouhá vojenská kariéra započala ve věku osmnácti let, kdy bojoval ve Francii, ale až na výjimky nevedl větším oddílům. Během vlády Richarda II.

¹³ Tamtéž, s. 298.

prakticky nezasahoval do politického života. Objektivně řečeno postrádal politický um a vliv na to, aby dokázal zasahovat do chodu monarchie. Jeho největší vášní bylo sokolnictví, které jednoznačně upřednostňoval před službou státu. John Hardyng popsal Edmunda z Langley jako optimistického muže, jenž uměl „žít dobře“, ale jehož schopnosti nepostačovaly na roli, kterou mu předurčil jeho původ.¹⁴

Edmund nicméně vzhlížel ke svému bratru Johnovi z Gauntu a všemožně ho podporoval. V roce 1372 se oženil s Isabellou Kastilskou, mladší sestrou Gauntovy druhé ženy Constance. Říkalo se, že Isabella byla krásná a notoricky známá širokým okruhem svých milenců, mezi něž patřil i John Holland, pozdější vévoda z Exeteru. Isabela si mezi tehdejšími mravokárci vysloužila pověst „poddajné a lascivní ženy ovládané chťicem, který dokáže ukájet svou protřelostí“. Vévodkyně milovala krásné věci. Oblíbila si zejména nádherné šperky, projevovala velký zájem o ilustrované manuskripty dobových milostných románů. V pozdějších letech byla svému muži věrná, a dokonce projevovala zájem o náboženské záležitosti, „zbožná a kající“ Isabella zemřela v roce 1392. Z jejich manželství vzešly tři děti. Nejstarší Edward, druhorozený Richard, jenž zemřel pouhý rok po narození, a Constance, jež se provdala za Thomase Despensera, pozdějšího hraběte z Gloucesteru. V srpnu 1385 obdržel titul vévody z Yorku, a stal se tak zakladatelem stejnojmenného domu.

Pátým synem Eduarda III. byl Thomas z Woodstocku, vévoda z Gloucesteru, jehož potomci se pyšnili titulem hrabat z Buckinghamu. Třebaže toužil po uznání jakožto vojevůdce, jeho tažení do Bretaně nepřineslo žádné zásadní úspěchy. Po návratu

¹⁴ GRAFTON, R. (ed.), *The Chronycle of John Hardyng*, London 1812, s. 340, [online], [cit. 2019-07-25], URL: <<https://archive.org/details/chronicleiohna00grafgoog/page/n370/mode/2up>>.

VÁLKY RŮŽÍ

do Anglie stanul v čele opozice, jež usilovala o omezení královské moci, což se mu nakonec stalo osudným.

* * *

Vláda Richarda II. bývá označována za předeheru, která vytvořila prostor pro mocenské soupeření předních šlechtických rodů, jež eskalovalo takzvanou válkou růží. Král usedl na trůn ve věku pouhých deseti let. Chválu si vydobyl díky odvaze a rozhodnosti, jež prokázal během rolnického povstání Wata Tylera. Nelze vyloučit, že právě Tylerova rebelie podnítila panovníkům nekompromisní postoj vůči všem, kteří se vzpírali autoritě koruny. Richard II. byl sto osmdesát centimetrů vysoký, štíhlý, měl hezkou pleť a dlouhé tmavé vlasy. Na první pohled sice působil dojmem typického středověkého vládce, ve skutečnosti ale neměl vojenské zkušenosti. Nikdy se neúčastnil žádného turnajového klání. Panovník se vyznačoval nestabilní povahou, extravagancí, umíněností, podezíravostí, náladovostí, nespolehlivostí a krutostí. V pozdějších letech reagoval na jakoukoli kritiku velmi podrážděně. Značné problémy působila jeho politická neobratnost. Nečinilo mu potíže náhle přerušit důležité jednání, případně se vůči ostatním chovat dehonestujícím způsobem; na své oponenty v parlamentu několikrát hlasitě křičel. Arcibiskupa z Canterbury dokonce ohrožoval taseným mečem. Na druhé straně mu nelze upřít, že v určitých situacích si počínal energicky a odhodlaně chránil své přátele.

Král byl ovšem také velmi kultivovaným mužem a mecenášem umělců. Imponovaly mu francouzská dvorská kultura a zvyky. V královské kuchyni sloužili francouzští kuchaři. Někteří kritici dokonce považovali upřednostňování Francouzů za sympatizování s nepřitelem, proti němuž oficiálně válčil. Richard II. však nehledal slávu na bitevním poli, snažil se naopak vyjednat s Francií mír. V tehdejší době bylo takové počínání sice prozíravé, leč velmi nepopulární.

1377-1399

RAJSKÁ ZAHRA DA PLANTAGENETŮ

Richard II.

VÁLKY RŮŽÍ

Král měl vytříbený smysl pro estetiku, což platilo zejména o dvorských ceremonialech a slavnostech. Panovník se vybraně oblékal, jeden z jeho plášťů měl údajně cenu 30 000 marek,¹⁵ a projevoval úzkostlivý smysl pro každý detail. Připisuje se mu vynález kapesníku, „malých kusů [látky – pozn. autora], jímž si král utírá a čistí nos“. Podoba královského dvora odrážela Richardovu zálibu v umění.

Mladý král věnoval velkou pozornost zlepšování a zkrášlování paláců, které náležely koruně. Mezi nejčastější stavební úpravy patřily instalace lázní s horkou a studenou tekoucí vodou. Oblíbil si vitrážová okna, nástěnné malby zobrazující heraldické symboly a barevné podlahové dlaždice. Panovník se rád obklopoval luxusem; Westminster Hall zůstává dodnes výraznou připomínkou jeho estetického cítění.

Není divu, že královská domácnost byla honosná a extravagantní. Walsingham označil dvorany za chamtivé a „statečně spíše v posteli než v bitvě“, přičemž jim vyčítal vinu na korumpování mladého krále. Řada současníků silně kritizovala bizarní odívání u dvora, zejména pak muže s vycpanými rameny a límci. Současně upozorňovala na fakt, že nevhodné špičaté boty a příliš těsné kalhoty jim znemožňovaly pokleknout v kostele.

V roce 1384 se Richard II. oficiálně ujal vlády, třebaže vzhledem k faktické neschopnosti vykonávat vládní povinnosti musel spoléhat na favority, zejména Michaela de la Polea, hraběte ze Suffolku, a Roberta de Vere, devátého hraběte z Oxfordu. Jejich dominantní postavení vyvolávalo silnou nelibost mezi dalšími aristokraty, kteří ztratili podíl na moci. Na druhé straně jistý pozitivní vliv měla Richardova manželka Anna Lucemburská, dcera českého krále a římského císaře Karla IV. Přestože panovníka zjevně milovala, jejich manželství zůstalo bezdětné.

¹⁵ Hodnota jedné marky odpovídala přibližně dvěma třetinám jedné libry.

Sympatie, které Richard II. projevoval Robertu de Vereovi, hraničily s posedlostí a za daných okolností měly neblahé následky. Oxford byl odvážný, ambiciózní a vychytralý mladý muž. Ačkoli s ohledem na rodový původ zaujímal přední místo mezi aristokracií ostrovního království, mnozí věřili, že jeho vliv na krále je spíše zhoubný a nepřírozený; jeho schopnosti považovali spíše za průměrné. Hrabě byl manželem panovnickovy sestřenice Philippy de Coucy, zároveň však udržoval milostný poměr s Agnes de Launcekrone, královninou dvorní dámou. Poté, co Oxford zfalšoval důkazy, aby dosáhl anulace sňatku, pojal za manželku svou milenkou – to ovšem vyvolalo skandál. Jeho vztahy s Richardem II. navíc nesly zřetelné známky homosexuální náklonnosti. Walsingham tvrdil, že „hloubka panovnickovy náklonnosti k muži, kterého velmi miloval a s nímž se intimně sblížil, jak se alespoň říkalo, vyvolala odpor mezi mnoha lordy a barony, neboť jej povyšoval nad ostatní“.¹⁶ Vztah mezi Richardem II. a Oxfordem označil posléze za „obscénní“.¹⁷

Hrabě soustavně přesvědčoval panovníka, aby ignoroval stížnosti peerů i v parlamentu, v čemž mu král většinou vyhověl. Říkalo se, že kdyby prohlásil černou barvu za bílou, Richard II. by mu neodporoval. Král zahrnoval svého favorita pozemky, poctami, penězi a téměř bezbřehou tolerancí. Nevyčítal mu cizoložství, pohrdání a zostuzení vlastní ženy, což nelibě nesli i příslušníci panovnickovy rodiny.

Silné opovržení nad počínáním krále pociťoval zejména jeho bratranec Henry Bolingbroke, syn Johna z Gauntu, jenž doposud patřil mezi oddané služebníky koruny. Henry se narodil v roce 1367 na hradě Bolingbroke v Lincolnshire. Stal se hrabětem z Derby a v roce 1381 se oženil s Mary, spoludědičkou Humphreye de Bohun, hraběte z Herefordu, Essexu a Northamptonu,

¹⁶ CLARK, G. J. (ed.), c. d., s. 242.

¹⁷ Tamtéž.

VÁLKY RŮŽÍ

potomka Jindřicha III. De Bohunové patřili mezi starobylé normanské rody a současně byli jedněmi z nejurozenějších šlechticů v Anglii. Maryina sestra Eleanora byla ženou Bolingbrokeova strýce Thomase z Woodstocku, pozdějšího vévody z Gloucesteru.

Mary se narodila v roce 1369–1370, sotva tedy v době svatby dosáhla pubertálního věku. Původně měla strávit svůj život v klášteře, ale představa poloviny dědictví de Bohunů byla pro Johna z Gauntu příliš lákavá. Mary sotva dovršila věku deseti let a mladý pár již žil ve společné domácnosti. První dítě porodila v roce 1382, ale syn zemřel krátce po narození. O pět let později se jim narodil druhý syn, Henry z Monmouthu a poté následovalo v rychlém sledu pět dalších: Thomas v roce 1388, John v roce 1389, Humphrey v roce 1390, Blanche v roce 1392 a Philippa v roce 1394. Poslední porod se stal pro Mary osudným. Manželčina smrt Bolingbrokea velmi zasáhla, jeho věrnost se stala na evropských dvorech pověstnou.

Henry Bolingbroke měl střední, svalnatou postavu, rezavé vlasy a vous ve tvaru dvojité bradky. Vyznačoval se velkou energičností, houževnatostí, odvahou a silou. Působil nesporně charismatickým dojmem, dokázal být zábavným společníkem, zdvořilým, uměl ovládat negativní emoce, projevoval se rezervovaně a důstojně. Na druhé straně se u něj projevovaly sklony k neústupnosti a impulzivnosti, v některých případech postrádal politickou prozíravost. Získal velmi kvalitní vzdělání, ovládal kromě angličtiny také latinu a francouzštinu. V rozhovoru používal nejčastěji normanskou francouzštinu, jež představovala oficiální jazyk královského dvora. Dobře si vedl také na kolbišti, miloval turnaje a zápasy, získal značnou reputaci jako rytíř. Mezi jeho záliby patřila také hudba, na cestách ho doprovázel sbor trubačů a pištců. Po vzoru svého otce se obklopoval početným dvorem.

Bolingbroke byl zbožný člověk, v otázkách víry zastával ortodoxní názory, štědrě obdarovával církev a neopomíjel ani charitu.

Na počátku poslední dekády 14. století doprovázel křížovou výpravu Řádu německých rytířů proti litevským pohanům v Polsku. V roce 1392 podnikl pouť do Jeruzaléma, kde navštívil Svatý hrob a vystoupil na Olivetskou horu.¹⁸ Hrabě se těšil značné popularitě a respektu, a tudíž představoval pro krále nebezpečného protivníka. Bolingbroke navázal kontakty s opozicí, v jejím čele stáli Thomas z Woodstocku a hrabata z Arundelu a Warwicku. Jednalo se o skupinu vlivných aristokratů, pro něž se vžilo označení „lordi apelanti“, neboť vyzvali krále, aby nastolil znovu spravedlivou vládu. Spor mezi králem a opozicí rychle eskaloval a nakonec přerostl v ozbrojené střetnutí. V roce 1387 Bolingbroke a jeho spojenci zvítězili nad Oxfordovými oddíly v potyčce u Radcot Bridge, čímž přiměli panovníka, aby Oxforda zapudil. Na zasedání parlamentu z roku 1388 „lordi apelanti“ požadovali Oxfordovu popravu a konfiskaci veškerého majetku. Jejich neústupnost však roznítla touhu Richarda II. po pomstě.

V roce 1389 panovník vládl *de facto* sám, aniž by bral ohledy na požadavky „lordů apelantů“. V následujících osmi letech byla jeho vláda relativně úspěšná, podařilo se mu například nastolit autoritu koruny v Irsku. O tři roky později Oxford zemřel ve vyhnanství v Louvainu poté, co utrpěl zranění při lovu na kance. Král nechal převzít jeho balzamované tělo do Anglie a pohřbít jej s okázalými poctami. Většina aristokratů se odmítla smutečního obřadu zúčastnit. Přítomní byli velmi pohoršeni, když spatřili, jak Richard II. nařídil otevřít Oxfordovu rakev a pak políbil jeho ruku.

V roce 1394 zemřela Anna Lucemburská, která údajně dokázala mírnit Richardovy nekompromisní postoje. Ať už byla příčina panovníkovy relativní umírněnosti jakákoli, skutečností zůstává, že jednání Richarda II. neslo zřetelné známky autokratických

¹⁸ BEVAN, B., *Henry IV*, London 1994, s. 32.

VÁLKY RŮŽÍ

tendencí. O dva roky později Anglie uzavřela osmadvacetileté příměří s Francií, což zpečetil sňatek Isabelly, šestileté dcery francouzského krále Karla VI. (1380–1422), s Richardem II. Angličané přijali dohodu s rozhořčením; většina společnosti preferovala pokračování bojů. V zájmu objektivity je třeba podotknout, že dlouhotrvající válka představovala pro Anglii neúnosnou finanční zátěž, což si vyjma krále uvědomovali jen nemnozí.

Panovník rovněž dobře chápal, jakou výhodu představuje Gauntova loajalita ke koruně. Ve snaze posílit vzájemné vztahy se svým strýcem požádal papeže Bonifáce XI. o vydání buly, která by legitimizovala jeho potomky ze svazku s Katherine Swynfordovou. Na základě papežského souhlasu pak Richard II. podepsal zvláštní dekret, následně potvrzený parlamentem, v němž uznal Beauforty jako legitimní potomky Johna z Gauntu. Ačkoli se z jistého úhlu zdálo, že král usiluje o zachování korektních vztahů s představiteli nobility, ve skutečnosti se u něj začalo projevovat megalomanské a paranoidní smýšlení. Jeho chorobné představy zcela vzdálené realitě poukazovaly na duševní rozvrat. Nelze vyloučit, že král trpěl schizofrenií.

* * *

Od roku 1397 se Richard II. pokoušel vládnout bez parlamentu jako absolutní monarcha. Poté, co zákonodárny sbor poskytl koruně dostatečné subsidie, byl rozpuštěn, což mělo neblahé následky. Král nyní vládl z pohledu mnoha aristokratů jako tyran, neboť pronásledoval každého, kdo se mu odvážil vzdorovat. Panovník si osoboval právo soudit údajné provinilce bez řádného justičního procesu. Vydržoval si vlastní ozbrojené oddíly, kterými zastrašoval potenciální nepřátele a vybíral daně bez souhlasu parlamentu. Paradoxem je, že bezpečnostní situace v zemi se zhoršila, neboť král nedokázal zajistit vymahatelnost práva

a pořádku ve všech hrabstvích. Mnozí současníci považovali panovníka za popudlivého, nepředvídatelného a věrolomného. Prosebníci, kteří žádali krále o pomoc, před ním museli padnout na kolena. Pokud spočinul zrakem na některém z dvořanů, dotyčný se musel uklonit.

Tentýž rok se Richard II. rozhodl zakročit proti „lordům ape-lantům“. Jeho pomsta dostihla nejprve Thomase z Woodstocku, panovníkova nejmladšího strýce. Král mu nikdy neodpustil, že podpořil opozici v potyčce u Radcot Bridge a poté trval na zapuzení Oxforda. Přikázal proto svému bratranci Edwardovi, hraběti z Rutlandu a synovi vévody z Yorku, aby zinscenoval Gloucesterovu smrt. Rutlandovi muži pak přepadli Woodstocka ve spánku a udu-sili jej polštářem. Rutland nahradil Oxforda v roli královského favorita. O Rutlandově sexuální orientaci lze spekulovat, skuteč-ností nicméně zůstává, že jeho manželství s Philippou de Mohun bylo bezdětné. Současníci se shodovali v názoru, že Rutland byl inteligentní, pohledný, byť v pozdějších letech poněkud otylý, kulti-vovaný muž s literárními sklony. Richard II. jej „nesmírně miloval, více než jakéhokoli muže v království“, což z něj činilo nejvlivnější-ho šlechtice u dvora.¹⁹

Mezitím Thomas de Mowbray, vévoda z Norfolku, varo-val Bolingbrokea před pomstou krále vůči domu Lancasterů. Bolingbroke se svěřil svému otci Johnovi z Gauntu. Poté si vyžádali audienci u panovníka a sdělili mu vše, co řekl Norfolk, přičemž ho obvinili ze zrady. Norfolk na oplátku označil za zrádce Bolingbrokea. Richard II. nařídil, aby spor rozhodl „Boží soud“. Dne 16. září 1397

¹⁹ WEBB, J. (ed.), *Translation of a French Metrical History of the Deposition of King Richard the Second, written by a Contemporary and comprising the Period from his last Expedition into Ireland to his death; from a MS. Formerly belonging to Charles of Anjou, Earl of Maine and Mortain; but now preserved in the British Museum*, in: *Archaeologie, or, Miscellaneous tracts, relating to anti-quity*, sv. XX., London 1824, s. 45, [online], [cit. 2020-08-10], URL: <<https://archive.org/details/archaeologiaormi20socioft/page/44/mode/2up>>.

VÁLKY RŮŽÍ

v Coventry za přítomnosti krále a celého dvora se oba vévodové měli utkat na kolbišti.²⁰ Ještě předtím, než boj započal, panovník vyhlásil dvouhodinovou přestávku. Aniž by čekal na výsledek střetnutí, odsoudil oba muže k vyhnanství, Bolingbrokea na deset let, Norfolk na doživotí. Walsingham komentoval rozsudek, že „[panovníkovo rozhodnutí – pozn. autora] nemělo oporu v zákoně“ a zcela se přičilo „spravedlnosti“.²¹ Richard II. se však zbavil dvou silných oponentů. Krátce nato nechal popravit Arundela a Warwicka odsoudil k doživotnímu vyhnanství. Současně si vyžádal Bolingbrokeova nejstaršího syna Henryho z Monmouthu, jenž mu *de facto* posloužil jako rukojmí. Zatímco Bolingbroke žil v Paříži v relativním blahobytu, Norfolk se do Anglie již nikdy nevrátil, zemřel totiž na moři během cesty z Jeruzaléma.

Monarchie se potýkala s vážným problémem, který představovala králova „neplodnost“. Královna Isabella navzdory několikaletému manželství neporodila žádné dítě. Richardovým dědicem se za těchto okolností mohl stát Roger Mortimer, čtvrtý hrabě z March, vnuk Lionela z Antverp, druhého syna Eduarda III. V roce 1398 bylo Rogerovi 24 let, zastával úřad irského místokrále (*Lord Lieutenant of Ireland*) a neúspěšně se pokoušel obnovit pořádek v zemi. Jeho nárok však byl do jisté míry sporný, neboť se opíral o dědickou poslušnost v ženské linii. Bez ohledu na to se situace vyřešila sama, neboť případný následník Richarda II. zahynul při potyčce u Kenlisu v Leinsteru. Připustíme-li, že hrabata z March měla oprávněný nárok na královskou korunu, potom by trůn mohl získat Marchův sedmiletý syn Edmund.

Poslední události v Anglii vedly k rozpadu dosavadního křehkého spojení panovníka a Johna z Gauntu. Vévoda byl

²⁰ V roce 1397 Richard II. udělil Henrymu Bolingbrokeovi titul vévody z Herefordu.

²¹ CLARK, G. J. (ed.), c. d., s. 303.

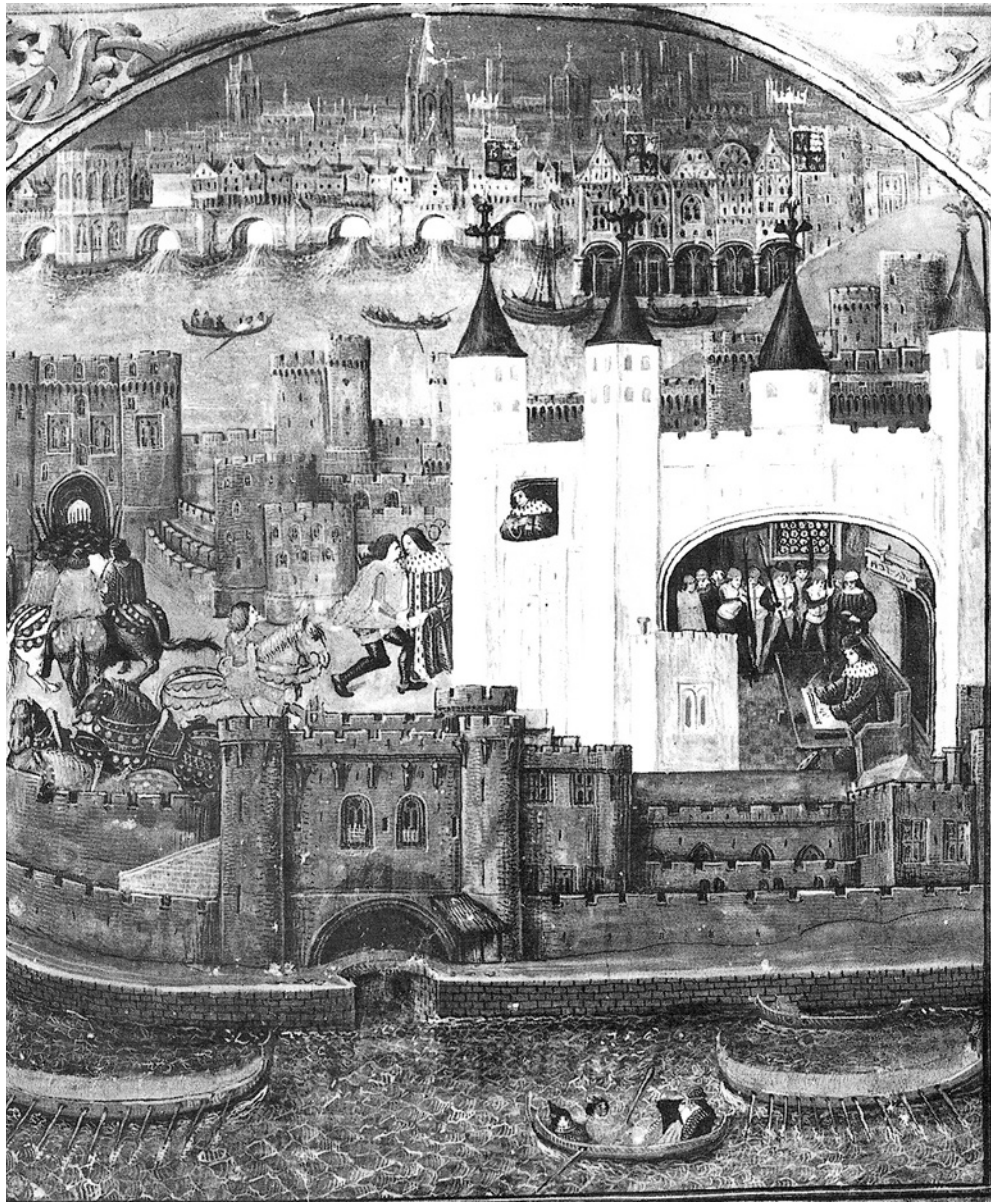
nadmíru rozhořčen vypovězením svého syna, onemocněl a v roce 1399 zemřel v Leicesteru. Katherine Swynfordovou však miloval až do konce, ve své závěti se o ní vyjádřil jako o své „milované společnici“. Katherine zemřela o čtyři roky později a byla pohřbena v Lincolnu.

Gauntova smrt ovšem znamenala významné oslabení panovnickovy mocenské pozice. Vévoda navzdory mnoha názorovým rozdílům projevoval panovníkovi neotřesitelnou loajalitu. Jeho odchodem padla překážka, která v podstatě bránila otevřenou konfrontaci mezi Richardem II. a Bolingbroke. Zpráva o otcově smrti jej zastihla v Paříži. Henry zdědil titul vévody z Lancasteru a současně se stal jedním z předních aristokratů monarchie a nejbohatším lordem v Anglii. Třebaže dočasně pobýval ve vyhnanství, dědictví po otci mu garantoval královský patent.

Krátce po Gauntově smrti ale dorazila do Paříže šokující zpráva. Richard II. odvolal své předchozí rozhodnutí ve věci dědictví a nechal Bolingbrokeův majetek zkonfiskovat. Zároveň změnil předchozí výrok o délce Bolingbrokeova vyhnanství, čímž ho odsoudil k doživotnímu exilu. Bolingbroke se rozhodl vrátit se do Anglie a vypořádat se s králem jednou provždy.

V květnu 1399 se panovník vypravil do Irska, aby vyřešil tamní neuspokojivou situaci, k níž došlo po Marchově smrti. Před odjezdem jmenoval vévodu z Yorku regentem po dobu své nepřítomnosti v Anglii. Richard II. se tak dopustil chyby, která měla pro nadcházející střetnutí zásadní význam.

Dne 4. července se Bolingbroke vylodil v Ravenspuru. Vévoda od počátku tvrdil, že hodlá chránit pouze své dědictví a současně usiluje o reformu vlády. Dokonce uznal Richarda II. králem a vyjádřil rovněž souhlas s Marchem jakožto jeho očekávaným nástupcem. Ve skutečnosti ale přicházel jako rebel proti koruně, respektive korunovanému, pomazanému a zákonnému vládci.

Londýnský Tower.

Na rozdíl od Richarda II. měl Bolingbroke sympatie Londýňanů. York, jenž zastával úřad regenta, projevoval minimální aktivitu. V podstatě se ani nepokusil shromáždit oddíly proti hrozbě, která představovala vážné nebezpečí pro korunu. Vévoda z Yorku se musel rozhodnout mezi panovníkem a dědicem vévody z Lancasteru, přičemž v obou případech se jednalo o jeho synovce. Zatímco králem jmenovaný regent tři týdny váhal, Bolingbroke jednal.

Mezi jeho hlavní výhody patřila relativní oblíbenost mezi peery i popularita mezi lidem. V krátké době se mu podařilo shromáždit relativně početnou armádu a zajistit si podporu církve. Arcibiskup z Canterbury ujistil všechny Bolingbrokeovy stoupence, že jim budou prominuty hříchy a navíc mohou očekávat „místo v ráji“. V Bristolu Bolingbroke zajal některé z rádců Richarda II., načež je nechal popravit, což tamní lůza přivítala s nadšením.

Zprávy o Bolingbrokeově vzpouře zastihly panovníka v Irsku. Richard II. si uvědomoval, že musí jednat co nejrychleji, nemá-li revolta nabýt nevladatelných rozměrů. Na konci července se vylodil v Jižním Walesu, ale navzdory očekávání tamní šlechta neprojevovala velkou ochotu podpořit legitimního vládce. Krize se dále prohlubovala, krále začali opouštět i jeho nejvěrnější spojenci. Rutland se připojil k Bolingbrokeovi, stejně se nakonec zachoval i York. Richard II. se uchýlil do hradu Conway, kde se vzdal Bolingbrokeovým vyslancům a v jejich doprovodu pokračoval v cestě do Londýna. V Lichfieldu se pokusil neúspěšně uprchnout oknem ve věži, ale strážci ho dostihli v zahradě. Po celý zbytek cesty ho provázela eskorta o síle deseti až dvanácti ozbrojených mužů.

Dne 2. září Bolingbroke vstoupil do Londýna. Richarda II. uvítaly zástupy přihlížejících posměchem a odpadky, jež na něj házely z okolních střech. Krále eskortovali do Toweru, načež Bolingbroke odpřisáhl, že ponechá panovníkovi „jeho královskou moc“. V průběhu téhož měsíce se panovník dožadoval veřejného slyšení

VÁLKY RŮŽÍ

v parlamentu. Kronikář Adam z Usku, který navštívil Richarda II. v zajetí, vyjádřil k vězni jistý soucit, neboť vnímal „strážně, které tížily jeho mysl, když mluvil o osudu králů v Anglii“.²² V zásadě lze připustit, že vězněného krále pronásledovaly vzpomínky na osud Eduarda II., jenž byl zavražděn krátce po svém sesazení v roce 1327.

Bolingbroke navzdory předchozímu slibu jmenoval zvláštní výbor složený z předních aristokratů země, který měl posoudit alternativní kandidáty na trůn. Nutno podotknout, že někteří členové nebyli z Bolingbrokeových záměrů příliš nadšeni, neboť považovali jeho nárok za pochybný. Na druhé straně Adam z Usku se domníval, že peerové shledali dostatek důvodů k odstranění Richarda II.: „Křivopřísežnictví, svatokrádežnictví, nepřirozené zločiny, tyranský útlak poddaných, zbabělost a slabost jeho vlády.“²³ Henry Bolingbroke představoval za těchto okolností prakticky jedinou alternativu, neboť panovníkův potenciální následník Edmund, pátý hrabě z March, byl ještě dítětem. Třebaže král údajně projevoval ochotu vzdát se koruny, neboť si zoufal nad nevděkem poddaných,²⁴ ve skutečnosti se jednalo pouze o tvrzení, která účelově šířili Lancasterové. Peerové nicméně došli k závěru, že „[panovník – pozn. autora] by měl být sesazen autoritou reprezentovanou parlamentem“,²⁵ jenž byl panovníkovým jménem urychleně svolán na 29. září 1399.

²² THOMPSON, M. E. (ed.), *Chronicon Adae de Usk*, London 1904, s. 182, [online], [cit. 2020-02-21], URL: <<https://archive.org/details/chroniconadaedeu00adamuoft/page/182/mode/2up>>. Uskova tvrzení je nutno posuzovat velmi kriticky, neboť patřil mezi členy komise, jež měla vytvořit právní rámec pro sesazení Richarda II.

²³ Tamtéž, s. 181.

²⁴ Tamtéž, s. 182.

²⁵ Tamtéž.

Je nanejvýš pravděpodobné, že Richard II. neměl v úmyslu vzdát se vlády, což si Bolingbroke dobře uvědomoval. Nejprve proto zvažoval postavit krále před soudní tribunál, jenž by se skládal z členů Sněmovny lordů. Problém spočíval v tom, že neexistoval žádný precedentsní případ, při němž by parlament soudil pomazaného panovníka. Posvátnost královského úřadu a všeobecně rozšířená úcta k panovníkově osobě byla na přelomu 14. a 15. století neobvykle silná. Pokud by Richard II. skutečně stanul před soudním tribunálem, výsledek mohl skončit pro Bolingbrokea trpkým zklamáním. Z toho důvodu napnul veškeré síly k tomu, aby přiměl krále abdikovat, načež se hodlal ujmout trůnu sám. Právní nejistotu ohledně legitimacy jeho nároku na trůn měl odstranit návrh zákona o nástupnictví.

Na druhé straně Richard II. pochopil, že nemá příliš prostoru k manévrování. Pominout nelze ani panovníkův psychický stav, který se v důsledku vnějšího nátlaku, intenzivního stresu a obav o vlastní život výrazně zhoršil. Král byl zlomeným mužem, a proto také nakonec souhlasil s rezignací, třebaže podle některých svědectví „by se nikdy nevzdal trůnu, pokud by zůstal na svobodě“.²⁶

Ráno 29. září 1399 parlamentní deputace navštívila Richarda II. v Toweru, kde král podepsal s údajným úsměvem na tváři svou abdikaci, přičemž souhlasil s nástupnictvím Bolingbrokea. Jako gesto dobré vůle zaslal „svému drahému bratranci“ pečetní prsten. Následující den předstoupil před poslance a lordy ve Westminster Hall. Poté, aniž by usedl na křeslo vyhrazené panovníkovi, sňal si korunu, položil ji na zem a prohlásil, že „odevzdává svá práva Bohu“. V krátké řeči ke shromážděným zákonodárcům vyjádřil víru v Bolingbrokeovu dobrou vládu. Ačkoli byla proti němu vznesena

²⁶ KEEN, H. M., *England in the Later Middle Ages: A Political History*, London 2003, s. 246.

VÁLKY RŮŽÍ

dlouhá řada nejrůznějších obvinění, nedostal žádný prostor k obhajobě. Protesty biskupa z Carlislu, jenž takový přístup kritizoval, zákonodárci ignorovali.²⁷

Nutno podotknout, že bezbřehá ochota Richarda II. abdikovat budila jisté pochybnosti i mezi tehdejšími současníky. Arcibiskup z Canterbury ve svém projevu před shromážděním poslanců a lordů ve Westminsteru sice zdůraznil panovníkovu vůli vzdát se koruny, neboť ji údajně považoval za nehodnou sebe sama, skutečnost však byla zřejmě značně odlišná. *Chronique de la traïson et mort de Richart II roy Dengleterre* popisuje setkání Richarda II. a Bolingbrokea, k němuž došlo den před zasedáním zákonodárského sboru a probíhalo za poněkud vyhrocených okolností. Král v záchvatu vzteku požadoval, aby jej propustili z Toweru, přičemž označil svého bratrance za zrádce.²⁸

Ačkoli parlament byl svolán panovníkovým jménem, o jeho legitimitě lze jistě pochybovat. Zákonodárský sbor neměl mluvčího. Zasedání se navíc účastnila řada Londýňanů, kteří neskrývali antipatie vůči Richardu II. Nelze vyloučit, že jejich přítomnost měla krále zastrašit. Poté, co si panovník vyslechl svá obvinění, odebral se zpět do Toweru, načež shromáždění lordi ho prohlásili za sesazeného. Jeho vynucená abdikace však významným způsobem v konečném důsledku přispěla k dynastické a politické nestabilitě monarchie v následujících letech. Krátce poté Bolingbroke vstoupil do Westminster Hall, doprovázen svými čtyřmi syny a arcibiskupy z Canterbury a Yorku. Thomas Percy, hrabě z Worcesteru, pak zvolal: „Nechť dlouho žije Henry z Lancasteru, král Anglie!“²⁹ Načež

²⁷ WILLIAMS, B. (ed.), *Chronique de la traïson et mort de Richart Deux roy Dengleterre*, London 1846, s. 221–222.

²⁸ Tamtéž, s. 216.

²⁹ Tamtéž, s. 220.

se ze shromáždění začaly ozývat výkřiky: „Chceme, aby se panovníkem stal Henry z Lancasteru, nikdo jiný!“³⁰

Bolingbroke usedl na křeslo vyhrazené pro krále, načež Westminster Hall ztichla a vévoda promluvil: „Ve jménu Otce, Syna a Ducha svatého, já, Henry z Lancasteru, přijímám anglické království a korunu, neboť pocházím z krve dobrého pána Jindřicha III.“ Nakonec pozdvihl do výše pečetní prsten Richarda II., čímž dal najevo, že je legitimním následníkem trůnu. Na závěr shromáždění byl proklamován jako král Jindřich IV.

³⁰ Tamtéž.

UCHVATITELÉ A OCHRÁNCI KORUNY

Lancasterové uzurpovali moc na úkor legitimního panovníka, který se z donucení vzdal koruny. Z toho důvodu zůstávalo posouzení Bolingbrokeova zákonného nároku na královský trůn po dlouhou dobu velmi citlivou záležitostí. Pochybnosti totiž vyvolávalo i zdůvodnění, jež využil Bolingbroke při uplatnění nároku na korunu.³¹ Třebaže Jindřich IV. prezentoval sebe sama jako zákonného krále, ve skutečnosti byl panovníkem pouze *de facto*. Díky svému původu, bohatství, schopnostem a množství legitimních potomků nicméně dokázal přesvědčit ostatní lordy, že představuje jediného kandidáta na uprázdněný trůn, jenž dokáže obnovit pořádek a řád v zemi. Současně zdůrazňoval, že vládne z milosti Boží, neboť zvítězil s Jeho pomocí. Korunu tedy nezískal díky souhlasu zákonodárců;

³¹ Jindřich IV. tvrdil, že Edmund Crouchback, první hrabě z Lancasteru, jenž patřil k jeho předkům z matčiny strany, byl ve skutečnosti nejstarším synem Jindřicha III. Vzhledem ke Crouchbackově tělesnému postižení však nástupnická práva získal druhorozený syn Eduard I., mezi jehož potomky patřil i John z Gauntu. Takové tvrzení ovšem zpochybňovalo legitimitu Eduarda I. a jeho dědiců. Nutno podotknout, že Beaufortové, potomci Gauntovy třetí ženy, byli explicitně vyloučeni z nástupnictví. Jak vidno, dědická práva Jindřicha IV. z matčiny strany měla v daném ohledu větší význam než nárok zděděný po otci.

parlament jej pouze uznal králem. V obdobném smyslu se vyjadřovali zástupci církve a státu, pokud šlo o Jindřicha IV. a jeho následníky z domu Lancasterů. Ve skutečnosti se však jednalo o nebezpečný precedent, neboť Jindřich IV. ve skutečnosti uchvátil moc a trůn silou. Další potenciální uchazeč tak mohl učinit v podstatě totéž.

Nutno podotknout, že prakticky nikdo nepodpořil legitimní nárok sedmiletého Edmunda Mortimera, pátého hraběte z March, potenciálního nástupce Richarda II. Zatímco Jindřich IV. se nepochybně těšil značné popularitě a disponoval přirozenou autoritou, March byl malý a na veřejnosti neznámé dítě. Anglii, prohlásil Thomas Arundel, arcibiskup z Canterbury, by nyní měli vládnout muži, nikoli chlupci. Třebaže hrozba z Marchovy strany nebyla nijak akutní, Jindřich IV. nehodlal potenciálního rivala o trůn podcenit.

Korunovace nového krále se konala 13. října ve Westminsterském opatství. Jindřich IV. byl pomazán posvátným olejem, který Panna Marie údajně darovala Thomasi Becketovi. Slavnostní ceremoniál ale poznamenalo několik nepříjemných okolností. Nejprve se ukázalo, že král má hlavu plnou vší. Poté, co započala mše, panovník upustil na zem zlatou korunovační minci. Její opětovné nalezení si vyžádalo delší dobu, během níž musel být obřad přerušen.³² Někteří pověřiví poddaní to pak označovali za zlá znamení.

Krátce po své korunovaci Jindřich IV. založil nový rytířský řád zvaný Řád lázně (*Order of Bath*), přičemž prvními členy se stali jeho čtyři synové. Dva dny po korunovaci nechal prohlásit za následníka trůnu svého nejstaršího syna, dvanáctiletého Henryho z Monmouthu, jenž obdržel tituly prince z Walesu,

³² THOMPSON, M. E. (ed.), c. d., s. 298.

vévody z Cornwallu a hraběte z Chesteru.³³ Vévoda z Yorku, strýc Richarda II., sužovaný zdravotními problémy se vrátil do svého oblíbeného sídla v Langley. Panovník jej jmenoval královským štolbou a sokolníkem (*Master of the Royal Mews and Falcons*), což pravděpodobně souviselo s Yorkovou vášní pro sokolnictví. Nemocný York zemřel v roce 1402, titul druhého vévody z Yorku připadl jeho synu Rutlandovi.

Jindřich IV. brzy pochopil, že zmocnit se koruny je snazší než si ji udržet. Ačkoli příslibil, že bude vládnout dobře a spravedlivě, vzhledem k pochybnému nároku na korunu musel v první dekádě své vlády čelit řadě spiknutí. Na rozdíl od Richarda II. ale nepodlehł pokušení vykonávat královský úřad s pomocí oblíbenců, v případě potřeby se obracel o radu a podporu k parlamentu. Zákon, který v průběhu parlamentních debat garantoval imunitu a svobodu projevu členům zákonodárného sboru, lze nepochybně považovat za panovníkovo vstřícné gesto.

Třebaže Jindřich IV. usiloval o obnovu prestiže koruny, často musel postupovat velmi obezřetně, neboť v prvé řadě potřeboval upevnit loajalitu svých sympatizantů. Boj s rebely komplikoval nedostatek financí, nedůvěra některých aristokratů a v neposlední řadě i vzrůstající se nelibost některých dosavadních spojenců. Ti doufali v rychlou a nekompromisní nápravu přehmatů, jichž se dopustil Richard II. Podporu církve si mimo jiné zajistil souhlasem s vymýcením lollardských kacířů.³⁴

³³ Jednalo se o šlechtické tituly, které obdržel tradičně panovníkův nejstarší syn, počínaje Eduardem z Woodstocku, „Černým princem“.

³⁴ Zásadní význam měl zákon *De Heretico Comburendo*, jenž odsuzoval heretiky k smrti upálením. Lollardi patřili ke stoupencům náboženského hnutí, jež si vytklo za cíl reformovat katolickou církev. V mnoha ohledech šlo o následovníky Johna Wycliffa, který obhajoval myšlenku návratu k apoštolské chudobě, odmítal božský původ papežství a zpochybňoval myšlenku transsubstanciacie.

Jak už bylo řečeno, zásadní problém představovaly peníze. Ačkoli Jindřich IV. neváhal využít pro své potřeby finančních zdrojů plynoucích z rodového majetku, vládní výdaje zpravidla zdaleka převyšovaly příjmy. Jelikož jedinou instituci, která mohla poskytnout prostředky v dostatečné výši, představoval parlament, panovníkovi nezbývala jiná možnost než se obracet s žádostí o pomoc na zákonodárny sbor. Hrozba bankrotu, která se prakticky nepřetržitě vznášela nad panovníky pocházejícími z domu Lancasterů, ohrožovala stabilitu monarchie více než faktická uzurpace trůnu.

Potíže nastaly rovněž v oblasti zahraniční politiky. Francouzský král Karel VI. odmítl uznat Jindřicha IV. legitimním vládcem a nazýval ho zrádcem právoplatného panovníka. Při audiencích anglických vyslanců jej pak označoval za „lorda, který vás poslal“. Napětí mezi oběma zeměmi vedlo k obnovení bojů. Vzhledem k tomu, že Francie se také potýkala s vnitřními problémy v podobě soupeřících frakcí na královském dvoře, v průběhu vlády Jindřicha IV. nedošlo na kontinentě k žádným významnějším vojenským akcím.

Ve druhé polovině října 1399 parlament řešil ožehavou otázku, jak naložit s Richardem II. Zákonodárci nakonec rozhodli, že sesazený panovník zůstane doživotně uvězněn na neznámém místě, což mělo zabránit pokusům o jeho osvobození.³⁵ Dne 28. října byl Richard II. tajně přepraven po řece z Toweru do Gravesendu a poté do hradu Leeds v Kentu. V tamní luxusní rezidenci, která sloužila jako sídlo anglických královen, ale

³⁵ PROME, Henry IV: October 1399, Part 1, [online], [cit. 2020-03-08], URL: <<https://www.british-history.ac.uk/no-series/parliament-rolls-medieval/october-1399-pt-1>>.